UZLUKSIZ TA’LIMDA GAP BO‘LAKLARINI TAHLIL QILISHNING INNOVATSION USULLARI

Nuraddinova Holida Ravshanbek qizi,
Ajiniyoz nomidagi NDPI Ellikqal’a fakulteti
O‘zbek tili va adabiyoti bakalavr ta’lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi
E-mail: xolidanuraddinova@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada uzluksiz ta’lim tizimida gap bo‘laklarini tahlil qilish jarayonini samarali tashkil etishda innovatsion usullardan foydalanish masalasi yoritilgan. An’anaviy yondashuvlarning kamchiliklari tahlil qilinib, klaster, muammoli ta’lim, rolli o‘yinlar, aqliy hujum hamda raqamli texnologiyalar asosidagi interaktiv metodlarning afzalliklari ko‘rib chiqilgan. Maqolada ushbu usullar o‘quvchilarning grammatik bilimlarini chuqurlashtirish, mantiqiy fikrlashini rivojlantirish va nutq madaniyatini oshirishdagi o‘rni ilmiy asosda tahlil qilingan. Shuningdek, uzluksiz ta’lim bosqichlarida gap bo‘laklarini o‘qitishning samarali yo‘llari haqida tavsiyalar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *uzluksiz ta’lim, gap bo‘laklari, sintaksis, innovatsion usullar, interaktiv metodlar, klaster usuli, muammoli ta’lim, raqamli texnologiyalar, ona tili o‘qitish, grammatik tahlil.*

Kirish. Bugungi kunda ta’lim tizimida ona tili fanini o‘qitish usullari tubdan yangilanmoqda. Ayniqsa, gap bo‘laklarini tahlil qilish masalasi maktabdan boshlab oliy ta’limgacha bo‘lgan jarayonda muhim o‘rin tutadi. Chunki o‘quvchi gapning tuzilishini chuqur anglasa, u fikrni to‘g‘ri ifodalash, matn yaratish va muloqot qilish ko‘nikmalarini ham yaxshi egallaydi. Ammo an’anaviy darslarda ko‘pincha qoidani yodlashga urg‘u berilib, amaliy tahlil yetarli darajada rivojlantirilmaydi. Natijada o‘quvchilar ega, kesim, to‘ldiruvchi yoki aniqlovchini nazariy jihatdan bilsalar ham, real matnda ularni ajratishda qiynaladilar.

Shu sababli uzluksiz ta’lim tizimida gap bo‘laklarini o‘rgatishda innovatsion usullardan foydalanish dolzarb masalaga aylanmoqda. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar o‘quvchini faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida shakllantiradi. Interaktiv metodlar, raqamli texnologiyalar, vizual tahlil va muammoli vaziyatlar asosidagi mashg‘ulotlar grammatik bilimlarni mustahkamlashda yuqori samaradorlik bermoqda.

Bugungi kunda fan, texnika va innovatsion texnologiyalarning rivojlanishi natijasida o`quv-tarbiya jarayonida interfaol uslublardan foydalanib ta`limning samaradorligiga erishishga bo`lgan qiziqish kundan-kunga kuchayib bormoqda. Interfaol ta`lim, interfaol uslublar tizimi bo`lib, unda ta`lim oluvchilar bilish jarayoniga jalb qilingan bo`ladilar, ular biladigan va o`ylayotgan narsalarni tushunish va fikrlash

imkoniyatiga ega bo`ladilar. Interfaol darslarda o`qituvchining o`rni qisman o`quvchilarning faoliyatini dars maqsadlariga erishishga yo`naltirishga olib keladi.[1]

Taniqli pedagog N. P. Kapustin ta`kidlaganidek: “Dars samaradorligi deganda biz uniing har bir o`quvchining intellektual ravnaqi uchun foydaliligini tushunamiz”.[2]

Har bitta ta‘lim jarayoni o‘zining zamonaviy texnologiyalarga boyligi va yangicha yondashuvlari bilan o‘z sifat darajasini ko‘taradi. Bu yo‘lda davlat ham, pedagoglar ham shu o‘rinda yosh avlod ham bir xilda mas‘uldirlar. Hozirgi kunda ta’lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o‘quv jarayonida qo‘llashga bo‘lgan qiziqish, extibor kundan-kunga kuchayib bormoqda. Bunday bo‘lishining sabablaridan biri shu vaqtgacha anxanaviy taxlimda o‘quvchilarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o‘rgatilganligidir. Zamonaviy texnologiyalar esa ularni egallayotgan bilimlarni o‘zlari qidirib topishlariga, mustaqil o‘rganib, tahlil qilishlari, hatto xulosalarni ham o‘zlari keltirib chiqarishlariga o‘rgatadi.[3]

Gap bo‘laklarini o‘qitishning ahamiyati.Gap bo‘laklari sintaksisning asosiy qismlaridan biri hisoblanadi. Ega va kesim gapning grammatik asosini tashkil etsa, ikkinchi darajali bo‘laklar fikrning mazmunini kengaytiradi. Tilshunos olimlarning fikriga ko‘ra, sintaktik tahlil o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi hamda nutq madaniyatini oshiradi.

Amaliy kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, gap bo‘laklarini mukammal o‘zlashtirgan o‘quvchilar insho yozishda va matn tahlilida boshqalarga nisbatan kamroq xato qiladi. Chunki ular so‘zlarning gapdagi vazifasini anglay oladi. Bu esa nafaqat ona tili fanida, balki boshqa fanlarni o‘rganishda ham muhim ahamiyatga ega.

Innovatsion usullar va ularning samaradorligi

1. Klaster usuli. Klaster usuli orqali gap bo‘laklari o‘zaro bog‘liq holda tushuntiriladi. Masalan, “kesim” markazga yozilib, uning atrofida fe’l kesim, ot kesim, sodda kesim, murakkab kesim kabi turlari joylashtiriladi.

Bu usul o‘quvchining mavzuni vizual tarzda qabul qilishiga yordam beradi. Psixologlarning ta’kidlashicha, inson miyasi matndan ko‘ra tasvir va sxemalarni tezroq eslab qoladi.

2. “Aqliy hujum” metodi. Bu metodda o‘quvchilarga biror gap beriladi va ular qisqa vaqt ichida gap bo‘laklarini aniqlashga harakat qiladi. Har bir o‘quvchi o‘z fikrini

[1] Ишмуҳамедов Р., Юлдашев М. Таълим ва тарбияда инновацион педагогик технологиялар. – Т., 2013. Б. 11.
[2] Капустин Н. П. Педагогические технологии адаптивные школы–М., 2001. С.29.
[3] Hamroqulov To’lqinjon Tohirovich. TA’LIMDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 2022-yil iyul.

aytadi. Muhokama davomida xatolar tuzatiladi. Masalan: “Yoshlar bugun zamonaviy texnologiyalar orqali bilim olmoqda.” O‘quvchilar: “Yoshlar” — ega, “bilim olmoqda” — kesim, “bugun” — hol. “zamonaviy texnologiyalar orqali” — vositali to‘ldiruvchi ekanini aniqlaydi.

Bu metod o‘quvchilarning tez fikrlashi va jamoada ishlash ko‘nikmasini rivojlantiradi.

3. Raqamli texnologiyalar asosida tahlil. Hozirgi davrda elektron platformalar va multimedia vositalari grammatika darslarini qiziqarli qilmoqda. Interaktiv testlar, animatsion taqdimotlar va onlayn mashqlar orqali o‘quvchi mustaqil ishlay oladi. Masalan: interaktiv doskada gap bo‘laklarini ranglar orqali ajratish, mobil ilovalar yordamida sintaktik tahlil qilish, QR-kodli topshiriqlardan foydalanish.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, multimedia asosida o‘tilgan darslarda o‘quvchilarning mavzuni eslab qolish darajasi oddiy ma’ruza usuliga qaraganda ancha yuqori bo‘ladi.

5. Muammoli ta’lim usuli.O‘qituvchi ataylab murakkab yoki chalkash gap beradi. O‘quvchilar esa muammoni mustaqil hal qiladi. Masalan: “Bahor kelib, tabiat yashnadi.”

Bu gapda: “tabiat” — ega, “yashnadi” — kesim, “bahor kelib” — hol vazifasida kelgan ravishdosh birikmasi ekanligi tahlil qilinadi.

Muammoli vaziyatlar o‘quvchini izlanishga undaydi va bilimni chuqurroq egallashiga xizmat qiladi.

Uzluksiz ta’limda bosqichma-bosqich yondashuv. Uzluksiz ta’lim tizimida gap bo‘laklarini o‘qitish bosqichma-bosqich amalga oshirilishi kerak.

Boshlang‘ich ta’limda. Asosan sodda gaplar bilan ishlash maqsadga muvofiq. Rangli kartochkalar, rasmlar va o‘yinlar samarali natija beradi.

Umumiy o‘rta ta’limda. Nazariy tushunchalar kengaytiriladi. O‘quvchilar murakkab gaplar ustida ishlaydi, sintaktik tahlil chuqurlashadi.

Oliy ta’limda. Lingvistik tahlil, ilmiy yondashuv va zamonaviy metodologiyalar o‘rganiladi. Talabalar mustaqil tadqiqot olib borishga o‘rgatiladi.

O‘qituvchining roli. Innovatsion usullar samaradorligi ko‘p jihatdan o‘qituvchining mahoratiga bog‘liq. Zamonaviy pedagog: AKT vositalaridan foydalana olishi, interaktiv metodlarni bilishi, o‘quvchini rag‘batlantira olishi kerak.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, uzluksiz ta’lim tizimida gap bo‘laklarini tahlil qilishda innovatsion usullardan foydalanish o‘quvchilarning grammatik savodxonligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Interaktiv metodlar, raqamli texnologiyalar va

muammoli ta’lim usullari dars samaradorligini oshiradi, o‘quvchini mustaqil fikrlashga undaydi hamda bilimlarni uzoq muddat saqlashga yordam beradi.

Shuningdek, zamonaviy yondashuvlar orqali ona tili darslari qiziqarli va hayotiy tus oladi. Bu esa yosh avlodning nutq madaniyati, mantiqiy tafakkuri va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois kelajakda barcha ta’lim bosqichlarida innovatsion metodlarni keng qo‘llash muhim vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ишмуҳамедов Р., Юлдашев М. Таълим ва тарбияда инновацион педагогик технологиялар. – Т., 2013. Б. 11.
2. Капустин Н. П. Педагогические технологии адаптивные школы–М., 2001. С.29.
3. Hamroqulov To’lqinjon Tohirovich. TA’LIMDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 2022-yil iyul.